

Kjell Danell, *Vilt, jakt och människor: I Norrlands skogar 1870–1900* (Möklinta: Gidlund 2020). 496 s.

Professor emeritus Kjell Danell vid Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå har skrivit ett omfattande verk om jakt. Studiens syfte är att undersöka jakten och jaktvårdens utveckling i Norrland 1870–1900. Trots att studien behandlar en avgränsad period är boken mycket innehållsrik. Boken omfattar nästan 500 sidor, inklusive flertalet illustrationer, bildtexter och tabeller. Den består av fyra block med tillhörande kapitel, där det första blocket ger en bakgrund. I det andra blocket behandlas viltet och hur det jagades. Det tredje belyser jägare, handel med vilt och fångstmetoder och det fjärde uppmärksammar jaktvård. Samtliga block fokuserar främst på Norrland, men boken tar upp flera frågeställningar rörande jakt. Det går som författaren antyder att läsa enskilda kapitel separat och det finns också ett register. Författaren nämner inledningsvis att varje kapitel har en sammanfattning, vilket dock inte stämmer. Däremot finns det avslutande reflektioner och en sammanfattning på engelska.

Som underlag för boken nyttjas ett svårtillgängligt material, däribland jägmästares skrifter och revirförvaltarnas årliga rapporter, vilka omfattar 1 023 rapporter. Boken innehåller också ett flertal biografiska presentationer över jägmästare och kronojägare. Ett problem är att noter i princip saknas genomgående i studien. Bilderna är dock tydligt angivna med källor. Ett ytterligare problem är de långa kursiverade citaten från årsberättelserna som nyttjas flitigt i de olika kapitlen. Långa partier av citat som sträcker sig över flera sidor gör boken bitvis tung att läsa. Enligt författaren finns det ett värde i att ha långa citat för att undvika "tyckanden". Författaren påpekar i slutet av boken att andra kan ta vid och nyttja citaten för vidare analyser. Det är dock synd att noter saknas med tanke på det omfattande källmaterial som nyttjas. Utöver detta är vissa kapitel mycket korta, till exempel kapitel 15 som är på fyra sidor, eller kapitel 16 om jakträtt, som är på tre sidor. Vissa kapitel hade tjänat på att slås ihop för att få en tydligare struktur.

Författaren är själv zoolog och intresserad av samspelet mellan djur, människor och natur. Boken visar på hur viltmiljöer förändras över tid. En viktig poäng är hur staten under 1800-talet utökade sitt ägaransvar i skogarna, vilket föranledde ökad statlig kontroll och viltvård. De empiriska resultaten rör bland annat ny kunskap om hur människors hantering av vilt och natur satte sina spår i djurbeståndet. Till exempel utrotades bävern i Norrland. Danell beskriver också hur statens inblandning skapade nya regler och förändrade jaktens former. Svenska Jägareförbundet bildades 1830 och jaktvårdsföreningar inrättades. Jakthundar blev viktigare liksom effektivare vapen.

Ett intressant kapitel, som gärna hade kunnat utvecklas, berör vilthan-

del. Ekorre var till exempel en viktig exportvara som så småningom kom att minska i betydelse. Hemmamarknaden var viktig då kött och päls kunde säljas. Men merparten av köttet konsumerades i det egna hushållet. Jakten påverkades av säsong, då varmt väder kunde ge surnat kött. Ripor var länge en viktig exportvara till bland annat England. Det gällde att riporna såg bra ut när de levererades, bland annat fick de inte ha blodstänk.

Ett viktigt parti i boken rör jaktförordningar och jaktbrott. Här skildrar Danell problemen med så kallad hetsjakt, som inte sällan förekom, då djur stressades ihjäl till döds. Till exempel utfördes vargjakten ofta på skidor. Vargar kunde också dödas med giftet stryknin eller med slagjärn. Han beskriver hur svårt det var för de norrländska jägarna som var vana med fri jakt under alla årstider, när nya jaktstadgor inrättades. Kronan kom under 1800-talets senare hälft att göra anspråk på stora skogsarealer. Parallellt hade man dock stora problem med tjuvjakt i Norrland. Under åren 1870–1900 nådde 50 till 200 mål, som kunde ge böter eller fängelse, domstolen per år. Danell använder ofta ordet brist på "respekt", vilket han ansåg att befolkningen i Norrland saknade i förhållande till jaktstadgor som de knappast följde. Han ger flera förklaringar till tjuvjakten: dels rörde det sig om lockelse efter kött, dels lockelse efter förtjänsten av att sälja vilt. Vuxna och barn var involverade i att sätta ut fällor. Med tiden fick befolkningen "ökad respekt" för förordningar. Danells förklaringar är trovärdiga när det rör statens ökade roll i skogen, markeringar mot tjuvjakt och exploatering av skog. Han skriver: "Befolkningen i Norrland, under den tid som beskrivs här, kunde knappast skilja på vad som var mitt och ditt när det gällde rättigheterna att bedriva jakt och fångst enligt vad några av revirförvaltarna skrev." (s. 369) Man skulle kunna tro att författaren tar statens parti, där denna ständigt är den goda och rättrådiga kraften i samhället. En alternativ tolkning är att författaren ligger så nära källmaterialet att det är källorna som ibland talar mer än själva författaren.

Vidare menar Danell att staten och jägmästarna representerade överheten för många av landsbygdens jägare. Han beskriver det som en kulturkrock mellan stad och landsbygd, då jägmästarna var välutbildade och kom från övre skiktet i samhället. Ibland får man känslan av att författaren läxar upp det förflutnas aktörer på landsbygden. Här kan man efterlysa mer nyanser. Det är förvisso väl att regleringar infördes för jakten. Avsnitten om jaktvård är intressantast i boken, inte minst då laga och olaga jakt diskuteras. Det ger perspektiv på hur skoningslös jakten kunde vara, där kunde exempelvis förbud mot fångstredskap utgöra ett led i en förändrad jakt.

Sammanfattningsvis är denna bok uppslagsrik med många infallsvinklar. Författaren har rätt i att jaktens historia är föga utforskad. Dessvärre hamnar delar av studiens resultat och huvudpoänger i skymundan, vilket delvis också

kan bero på de långa utdragna citaten. Möjligen beror det också på att resultatet inte relateras till ett forskningsläge. Författaren själv ser sin bok som ett uppslagsverk. Studien visar dock att det finns mycket att utforska när det gäller jaktens historia, inte minst för historiker och ekonomhistoriker.

Uppsala universitet

THERESE NORDLUND EDVINSSON

Stefan Persson, *Folkmedicin mellan gammalt och nytt: Sjuk- och hälsovård i södra Sverige vid förra sekelskiftet* (Lund: Folkklivsarkivet vid Lunds universitet 2020). 223 s.

Sjukdom, olyckor och smärtor har varit del av den mänskliga erfarenheten i alla tider. Hur människor har hanterat dessa besvär har dock förändrats genom tiderna. Den kanske största förändringen skedde i och med den moderna medicinens, eller skolmedicinens, intåg under 1800- och 1900-talen och det är denna som Stefan Persson skriver om i *Folkmedicin mellan gammalt och nytt: Sjuk- och hälsovård i södra Sverige vid förra sekelskiftet*. Med material främst från Folkklivsarkivet i Lund ger Persson en inblick i hur människor, framför allt på den skånska och småländska landsbygden, traditionellt botade sina åkommor, med särskilt fokus på synen på de traditionella, lokala botarna som baserade sina behandlingar i naturmedicin och folktro. Vi får även en inblick i hur man i dessa områden såg på den tillväxande skolmedicin och dess relation till den traditionella folkmedicin.

Persson följer inte skolmedicinens ingång och folkmedicinens reträtt kronologiskt. I stället får vi först bekanta oss med folkmedicinens främsta företrädare, botarna eller de kloka, deras tillvägagångssätt, sociala ställning och relationer till framför allt landsortsbefolkningen. Därefter redovisas olika former av behandlingar och sjukdomstillstånd, där exempel ges på folkmedicinens praktiker och hur dåtidens skolmedicin hanterade liknande åkommor. Sist får vi en inblick i skolmedicinens etablering i de undersökta områdena, med ett fokus på inrättandet och utbredningen av anläggningar och tjänster, samt hur skolmedicinens utövare såg på samhället runt omkring dem, speciellt i hygienavseende.

I många hänseenden är *Folkmedicin mellan gammalt och nytt* ett förtjänstfullt bidrag till den medicinhistoriska litteraturen. Medan vissa skriver om medicinens utveckling som en teleologisk framgångssaga ifrån idel lidande och utbredda vanföreställningar till vetenskapsbaserad avancerad vård, och andra fokuserar på att ifrågasätta den bilden, ger Persson en utförlig bild av övergången mellan traditionell och modern medicin. Framför allt ger boken